

เทศน์เช้า วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

คูสิ คูอย่างวัด เราเกิดมา เราต้องหาที่พึ่งที่อาศัย คนเราเกิดมาต้องมีดวงมิ่ง เกิดมานะ เวลาประพฤติปฏิบัติ ถ้าการก่อสร้างจนมากเกินไป มันก็เป็นเรื่องของความกังวล แต่ถ้าเราไม่ก่อสร้างเลย เราก็ไม่มีที่อาศัย แต่ที่อาศัยมันอยู่ที่ว่าความพอดีตรงไหน

ความดีของคน เวลาเราประพฤติปฏิบัตินะ ตรงที่ว่าเราว่าเป็นความพอดีของเรา เป็นความพอดี นี่มรรคหยาบฆ่ามรรคละเอียด มรรคหยาบๆ นะ ความเห็นอย่างหยาบๆ มันจะเข้าไปหาความละเอียดไม่ได้ ถ้าเราไปติดความอย่างหยาบ เพราะเราเข้าไป เราไม่เคยเห็นสิ่งนี้ พอเราเห็นสิ่งนี้ เราจะคิดว่ามันละเอียดแล้วๆ มันยังมีละเอียดเข้าไปลึกเข้าไปนะ เวลาเราสวดมนต์นะ เวลาพระสวดมนต์ สิ่งที่คิดว่านี่ยังมีอยู่ เราต้องพยายามทำให้สิ่งที่ดีกว่านี้ มันจะละเอียดลึกกลับมาก แล้วมันจะซึ่งใจมากกว่าทำไม่มองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้ว ท้อใจนะว่าจะสอนใคร ได้อย่างไร จะสอนใครได้อย่างไร เพราะว่ามันละเอียดลึกซึ่งมากอยู่จากภายใน

ความคิดว่าเป็นนามธรรมนี่ก็ละเอียดแล้วนะ ความคิดของเราเป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมว่าจับต้องไม่ได้ แล้วเวลามันให้ทุกข์ ทำให้ทุกข์นี้มันเสียดแทงใจเราเจ็บปวดมาก เจ็บปวดจนว่าคนที่มีความทุกข์มากถึงกับทำลายตัวเองนะ เพื่อจะหนีทุกข์นะ เห็นไหม ความคิดของโลก เพื่อจะหนีทุกข์ แต่ไอ้ความเจ็บปวดนี้มันจะตามไปๆ ตลอด เพราะมันหนีตัวเองไม่ได้

มันหนีชีวิตนี้ ชีวิตนี้คือไออุ่น คือพลังงานตัวนี้ พลังงานตัวนี้มันคือความรู้อันนี้ มันเป็นอวิชา สิ่งที่เป็นอวิชา คือมันรู้ทุกอย่างเลย มันรู้สิ่งต่างๆ การศึกษาเล่าเรียน การรับรู้โลกภายนอก มันจะรู้ไปหมดเลย คูอย่างวิทยาศาสตร์ เขาต้องออกไปดาวอังคาร เขาต้องออกไปรับรู้สิ่งต่างๆ แต่เรื่องของโลกเรายังไม่มีใครเข้าใจนะ แกนของโลกสิ่งต่างๆ ที่ว่าลึกกลับ เวลาขุดค้นทางวิทยาศาสตร์ ขุดค้นทางศิลปกรรม ขุดค้นไปเป็น ๔๐ ล้านปี ๕๐ ล้านปี ฟอสซิลจะเห็นสภาวะแบบนั้น แล้วก็ทิ้งมาก พอเจอทีหนึ่งก็ตื่นตื่นกันมาก ตื่นตื่นกันมาก

สิ่งที่ซบสมอยู่ในโลกนี้เรายังพิสูจน์ไม่ได้เลย อันนี้ก็เหมือนกัน ชีวิตของเรา ความรู้สึกของเรา สิ่งที่เป็นนามธรรม เราพิสูจน์สิ่งนี้ไม่ได้ แล้วเรื่องของโลก เรื่องของความเป็นไปนะ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเลยว่า จักรวาลมีหลายจักรวาล ดวงอาทิตย์มีมากเลย ต่อไปเวียนกลับมาแล้วมันจะเผาโลกๆ ใจ กาลเวลามันจะเป็นไป สิ่งนั้นมันจะเป็นไป แต่เราก็ไม่สามารถจะรับรู้สิ่งนั้นได้

คูสมัยพุทธกาล ว่าต่อไปจะมีฝนเหล็ก จะมีฝนเหล็ก มีพวกระเบิด สมัยพุทธกาลก็ไม่เข้าใจนะ สิ่งนี้ไม่เข้าใจหรอก แต่พอมาสสมัยปัจจุบันนี้ เราจะรู้เลยว่าฝนเหล็กมันคืออะไร เวลาเขาทิ้งระเบิดกันที่จะรุนแรงมากขนาดไหน คนเราต้องเป็นต้องตายไปเพราะอำนาจของคนทีคิดทำสงครามกัน เพราะอะไร ต้องการมีอำนาจใจ เวลาที่มีอำนาจอันหนึ่ง มีอำนาจส่วนของตัวเองแล้วก็ต้องปกคลุมคนอื่นจะให้อยู่ในอำนาจของตัวเอง นี่กิเลสเป็นสภาวะแบบนั้น แต่อำนาจของใจ อำนาจของกิเลสเรานั้นมันทำให้เราฟุ้งซ่าน

วัดวาอาราม อารามนี้เป็นที่อยู่ของผู้มีศีล เป็นที่ของผู้ประพฤติปฏิบัติ ธรรมก็อยู่ในหัวใจของผู้ที่มีศีลมีธรรม ธรรมในหัวใจของผู้มีศีลมีธรรม เราต้องสร้างอารามของใจเราขึ้นมา วัตรปฏิบัติ เห็นไหม หลวงปู่ฝั้นบอกว่า ไปวัดให้วัดใจ วัดใจของเรา ถ้าเรามีข้อวัตรของเรา มันมีกฎกติกาใจ คนวัดร้าง ชาวพุทธเรามากสุดเอาเผากินใจ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกมาให้ปล่อยวางๆ เราก็ปล่อยวางแล้ว เราไม่ทำอะไรเลย เราจะปล่อยวาง เราจะไม่มียึดมั่นถือมั่นสิ่งใดเลย เราจะปล่อยวาง เห็นไหม มันไม่มีข้อวัตร ไม่มีปฏิบัติ มันจะไปปล่อยวางอะไรละ ถ้ามันปล่อยวางตามความคิดของตัวเอง มันก็ปล่อยวางความคิดนามธรรม นามธรรมนั้นยึดสิ่งใดก็ว่าปล่อยวางสิ่งนั้นๆ

มันจะปล่อยอะไรได้ ในเมื่อมันไม่รู้สิ่งใดเลย อวิชาใจ มันรู้สิ่งข้างนอก ข้างนอก เห็นไหม ปล่อยวางคือว่าเราต้องการแก้แหวเงินทอง เดียวนี้มีครูบาอาจารย์เขาสอนกันนะว่าถ้าเราจะละสักกายทิฐิ เราต้องละสมบัติของเราให้หมดเลย นี่เขาหลอกกันขนาดนั้นนะ หลอกว่าให้ปล่อยวางสิ่งข้างนอก ถ้ามีสมบัติขนาดไหน เรายึดติดสมบัตินั้น ต้องเอาสมบัตินั้นมากองไว้เป็นของกลาง แล้วใช้ร่วมกัน เขาว่าละสักกายทิฐิ ละความเห็นผิดของเขา แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไม่ใช่อย่างนั้น ละสักกายทิฐิไม่ใช่ละความเห็นจากภายนอก

นี่ก็เหมือนกัน อารมณ์ความรู้สึกมันไปยึดโลก ยึดความรู้สึก ยึดต่างๆ ยึดสิ่งที่ว่ามันส่งออกไปแล้วเราปล่อยวางสิ่งนั้นเข้ามา มันปล่อยวางสิ่งที่ยึดเข้ามา มันก็เป็นตัวของมันเอง ถ้ามันมีสติขึ้นมา ตรงนี้มันจะตั้งมั่นได้ จิตนี้จะตั้งมั่น จิตนี้จะมีเอกัคคตารมณ์ จิตตั้งมั่นควรแก่การงาน จิตที่ควรแก่การงานมันจะมาซักฟอกตัวเองไง ถ้ามันซักฟอกตัวเอง มันจะเกิดวิปัสสนา ถ้ามันซักฟอกตัวเองแล้วมันปล่อยวางในการยึดมั่นถือมั่นในตัวมันเองต่างหาก

มันมีความยึดมั่นถือมั่นในตัวมันเอง มันถึงตั้งขึ้นมาเป็นภวาสวะ สิ่งที่เป็นภวาสวะคือสถานที่เกิดขึ้นของความคิด ความคิดนี้ เอาตรงนี้เป็นฐาน พอกความคิดเอาตรงนี้เป็นฐาน มันเกิดขึ้นมา แล้วเราว่าเราปล่อยวางจากภายนอก แล้วฐานตัวนี้มันไม่ได้แก้ไขเลย ถ้าไม่ได้แก้ไขฐานตัวนี้ มันก็ไม่ได้แก้ไขกิเลสเลย ถ้าไม่แก้ไขกิเลส อาสวักขยญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาตรงนี้ไง วิปัสสนามันเกิดขึ้นมาตรงนี้ ตรงที่ว่ามันมาแก้ไขส่วนที่มันยึดมั่นถือมั่นตัวมันเอง มันก่อตัวของมันขึ้นมาเองตรงที่เป็นภวาสวะ เป็นตัวมันเอง มันยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ถ้ามันยึดมั่นถือมั่น ก็ยึดมั่นในกายกับจิต

ถ้ายึดมั่นในกายกับจิต มันก็ต้องใช้ปัญญาย้อนกลับเข้ามา มรรคมันจะละเอียดเข้าไปๆ มันจะทิ้งมากนะ ถ้าเราภาวนาเป็น เราเห็นยกขึ้นวิปัสสนาได้ ใจมันจะวิปัสสนาไป ปัญญาญาณมันจะเริ่มเกิดขึ้น มันจะเริ่มการทำงานไป มันจะเห็นการปล่อยวางเป็นขั้นเป็นตอน มันจะมีความมหัศจรรย์ แล้วมันจะทิ้ง ทิ้งว่สิ่งนี้มันละเอียดขนาดนี้ เราจะรู้ได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร...มันรู้ได้ไง

เวลาเราบวชขึ้นมา เวลาว่าเห็นพระที่ว่าเป็นครูบาอาจารย์ ท่านสวดปาฏิโมกข์ได้ ท่านสวดได้เราก็อึ้งนะ แล้วเวลาเราไปสวดได้ขึ้นมา เราก็อึ้งทำไมเราจำได้ขนาดนี้ เราจำได้ขนาดนี้ สิ่งที่ทำมาปาฏิโมกข์ยังจำได้ แล้วทำไมเวลานี้ สิ่งที่ว่าจดจารึกมา มันจำๆ กันมา สิ่งนี้เป็นสัญญาใจ

เวลาครูบาอาจารย์แสดงธรรมขึ้นมา สิ่งนี้มันเป็นหลักเป็นแกน แกนอะไร? แกนออกมาจากใจของครูบาอาจารย์เพราะอะไร เพราะมันเป็นอริยสัจ อริยสัจเกิดขึ้นมาจากใจดวงนั้น ถ้าใจดวงนั้นมีอริยสัจขึ้นมา จะวนเวียนขนาดไหน จะเป็นไปขนาดไหน อริยสัจอันนี้เกิดขึ้นมาจากใจ จะไม่มีจางไปจากใจนั้น สิ่งทีคงที่คืออริยสัจ แต่เรื่องของความเป็นไปของโลก เรื่องสัญญา เรื่องความจำ เรื่องบัญญัติต่างๆ มันลืมได้ มันจำได้ แต่อริยสัจอันนี้มันจะไม่ลืม มันเกิดขึ้นมาจากใจของครูบาอาจารย์อันนี้เป็นหลัก

ที่นี้เราฟังธรรมขึ้นมาแล้ว เราฟังธรรมขึ้นมา เราจับหลักของเราขึ้นมา แต่มันจะไม่เหมือนกัน ความประพฤติปฏิบัติไปมันจะไม่เหมือนกัน เวลามันเป็นไป มันจะเป็นไปโดยปัจจัยตั้งของเราเอง ถึงว่ายึดสิ่งนั้นเป็นหลัก แต่ไม่ใช่ว่าต้องให้เป็นอย่างนั้น จะให้เป็นอย่างนั้นไม่ได้หรอก เพราะองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีองค์เดียว พระปัจเจกพุทธเจ้าก็มีองค์เดียว อัครสาวกต่างๆ เอตทัคคะ ๘๐ ก็ไม่เท่ากัน สิ่งที่ไม่เท่ากัน มันถึงว่าเวลาเกิดขึ้นมา ไม่ต้องไปล้อมกรอบตัวเองไง ถ้าเราล้อมกรอบตัวเองว่าต้องเป็นแบบนี้ๆ อันนั้นเป็นสัญญาความจำ แล้วเราว่าสิ่งนี้มันจะเข้าไปเป็นสภาวะแบบนี้ ถ้าเป็นไปสภาวะแบบนี้มันก็ไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา

มัชฌิมาปฏิปทามันจะเกิดสภาวะของมันเอง สิ่งของมันเอง เวลาเราฝึกซ้อมของเราตลอดไป เวลาเราวิปัสสนาขึ้นมาได้แล้ว วิปัสสนาในกายในจิต ฝึกซ้อมสิ่งนี้ตลอดไป ปัญญามันละเอียดเข้าไป มันปล่อยวางเข้ามา มันละเอียดขนาดไหน เราก็ฝึกซ้อมสิ่งนี้นั้นไปเรื่อยๆ ความฝึกซ้อม ฝึกซ้อมมันจะมีลึกลับขนาดไหน นี่ปัญญามันเกิดขึ้นมาสภาวะแบบนี้

สิ่งที่เป็นมรรคหยาบ มรรคละเอียด คนมันจะหยาบก็ได้ ละเอียดก็ได้ แล้วแต่อำนาจวาสนา ถ้าหยาบ เห็นไหม จิปปากิณฺญา เวลาเกิดขึ้นมา เวลาทำ ทำง่ายรู้ง่าย ทำยากรู้ยาก มันอยู่ที่จิตนิสัย แล้วเวลาเกิดขึ้นมาเป็นสภาวะธรรม มันจะต่างจากสัญญา ต่างจากจินตมยปัญญา จินตมยปัญญาคือการไคร่ครวญ สิ่งที่ไคร่ครวญเป็นจินตมยปัญญา แล้วเกิดภาวนามยปัญญาขึ้นมา มันจะวนกลับมา มันเหมือนกับนกกับปลาไง ปลาอยู่ในน้ำจะไม่รู้เรื่องของการบินไปของนก นกก็ไม่เคยลงไปในน้ำ ก็จะไม่เข้าใจสิ่งนั้น นึกกับปลา

ปริยัติ ปฏิบัติ มันจะมีสภาวะแบบนี้ ปริยัติคือเหมือนกับอยู่ในน้ำ มันก็อยู่เฉพาะในน้ำ มันไม่รู้เรื่องของอากาศว่าจะบินไปได้กว้างไกลขนาดไหนหรอก แต่ถ้านกมันบินไปกว้างไกลขึ้นมา สิ่งนี้มันถึงจะว่าจะพูดกัน นก ปลา มันก็ต้องว่าในน้ำมหัศจรรย์มาก มันไม่เข้าใจเรื่องของอากาศเลย สิ่งที่นกบินไปในอากาศ เห็นต้นไม้ เห็นความเว้งว่าง ก็ไม่เข้าใจเรื่องอย่างนั้นเลย มันถึงว่ามีสุตมยปัญญา จินตมยปัญญา แล้วเกิดจากภาวนามยปัญญา ครูบาอาจารย์จะรู้สิ่งนี้ พอรู้สิ่งนี้ขึ้นมา มันลึกลับคนละส่วนกันๆ

ถึงที่สุดใจ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงวางธรรมไว้ให้เราก้าวเดินสภาวะไป มันอยู่ที่ส่วนไหน ถ้าเราศึกษาธรรม อย่างปริยัติขึ้นมา เขาจะตื่นตื่นมาก แล้วว่าการศึกษาธรรมแล้วต้องร่วมเย็น ถ้าถึงความร่วมเย็น ร่วมเย็นคือความอยู่ในศีลธรรมจริยธรรม แต่เวลามันต่อสู้กับกิเลส มัน

เป็นการฆ่าฟันกันนะ สิ่งที่ฆ่าฟันคือฆ่าฟันกิเลสของตัว การต่อสู้ มันถึงว่าสละแม่แต่ชีวิต ยอมสละชีวิตได้เลย

ถ้าพูดถึงการศึกษาในภาคปริยัติ ว่าอันนั้นเป็นอรรถกถาฎีกาโยค เพราะอะไร เพราะปฏิบัติธรรมมันจะท้อมถึงชีวิตเขี้ยวหรือ มันจะทำลายชีวิตเขี้ยวหรือ การประพฤติปฏิบัติเพื่อความร่มเย็นของเรา เราต้องมีความนุ่มนวลของเรา มีความร่มเย็นของเรา เป็นความคาดความหมายไป มันคาดหมายเป็นสภาวะ มันก็จะไม่เข้าใจสิ่งนั้น แล้วในสังคมของเขา เขาก็จะว่าอย่างนั้น ของเขาถูกๆ เหมือนกับสังคมของปลา มันก็ว่าในน้ำมีเท่านี้ โลกมีเฉพาะในพื้นที่น้ำเท่านี้ อย่างอื่นไม่มี เป็นไปไม่ได้หรอก จะไปวัด ต้องท้อมทั้งชีวิตต้องเป็นไป

แต่เวลาผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ เวลามันจะเข้าด้ายเข้าเข็ม มันจะได้เสีย อดนอนผ่อนอาหารนะ ทำเต็มที่เลย ท้อมไปทั้งชีวิตเลยนะ ชีวิตนี้ท้อมไปเพราะอะไร เพราะมันเห็นผลไป เวลามันปล่อยวาง มันแว้งว้าง มันเป็นความมหัศจรรย์ของใจดวงนั้น แล้วมันจะพูดกับใครมันก็ไม่กล้าพูด เพราะสิ่งนี้มันละเอียด จนแบบว่าถ้าคนไม่เข้าใจว่าคนนี่เอาอะไรมาพูดนะ แต่ครูบาอาจารย์ที่ผ่านแล้วจะเข้าใจสิ่งนี้ คุยกับครูบาอาจารย์ได้ คุยกับครูบาอาจารย์ว่าสิ่งนี้สมควรไหม สิ่งนี้เป็นไปไหม ครูบาอาจารย์ที่ผ่านสิ่งนั้นมามันถึงเป็นวงใจ วงของผู้ที่ปฏิบัติ วงของผู้ที่มีหลักมีเกณฑ์ เห็นใหม่ มีหลักมีเกณฑ์จะเข้าใจสิ่งนี้

เวลาหลวงปู่มั่นสอนหลวงตา หลวงตาเข้าป่าเข้าเขาไป อดนอนผ่อนอาหารออกมาจนเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก จนหลวงปู่มั่นคงใจนะ ตกใจว่าทำขนาดนี้เขี้ยวหรือ เหลืองขนาดนี้เขี้ยวหรือ จนชูบชืดขนาดนี้เขี้ยวหรือ แต่บอก “เออ! อย่างนี้สินักรบ นักรบต้องอย่างนี้” กำลังใจมันจะเกิดขึ้น ถ้าบอกว่า “โอ้! ขนาดนี้เขี้ยวหรือ มันก็จะอ่อนแอไป” ครูบาอาจารย์ที่ผ่านแล้ว ท้อมมาทั้งชีวิตมันจะรู้เลยว่า การเข้าด้ายเข้าเข็มมันจะเป็นสภาวะขนาดไหน

ร่างกายนี้เป็นของสมมุติทั้งหมด มันเป็นอวิชชาใจ จิตนี้เป็นอวิชชา มีตัวจิต ตัวพลังงาน ตัวดั้งเดิมมีอยู่ แต่อวิชชามันปกคลุมอยู่ มันก็จะอาศัยสภาวะสิ่งนี้เป็นเครื่องอาศัย มันจะสงวนมันจะรักษา แล้วเอาสิ่งนี้แลกกัน กิเลสมันจะเอาสิ่งนี้มาแลกที่จะต้องตายนะ จะต้องไม่ประสพผลนะ เราจะต้องอยู่ในโลกนี้ละ จะต้องทำอยู่ในอำนาจ อยู่ในใต้ของกิเลสหมดไป อยู่ในอำนาจของอวิชชา อยู่ในอำนาจของการตีความธรรมไป สภาวะธรรมต้องนิมนวล สภาวะธรรมต้องอ่อนไหว สภาวะธรรมต้องมีสภาวะแบบนั้น สิ่งที่ว่ามีความเด็ดขาด สิ่งนั้นจะเกิดขึ้นไม่ได้ สิ่งนั้นเป็นเรื่อง

ของกิเลส แต่ความเดือดขาดของกิเลส กิเลสมันจะขาดออกไปจากใจ มันจะเกิดจากความเดือดขาดของใจดวงนั้น ใจดวงนั้นจะทำลายความเดือดขาดออกไป แล้วพอมันขาดออกไป มันจะปล่อยวาง มันจะมีความสุขมาก มันจะเว้งว่างมาก นั่นเป็นผลขึ้นมาจากการปฏิบัติ

ถึงว่าภาคปริยัติส่วนหนึ่ง ภาคปฏิบัติส่วนหนึ่ง เจ้าคุณอุบาลีฯ พุดไว้กับหลวงปู่แหวน อยู่ในประวัติของหลวงปู่แหวน เจ้าคุณอุบาลีฯ เป็นผู้ที่ว่าเรื่องปริยัติ ในเมืองไทยนี้ล่ำลือมาก เจ้าคุณอุบาลีฯ เวลาเทศน์ที่จะมีคนศรัทธาคนเลื่อมใสมาก แต่เวลาท่านออกประพฤติปฏิบัติ หลวงปู่มั่นพยายามแก้ไข เห็นไหม แก้ไขเจ้าคุณอุบาลีฯ เวลาท่านพุดกับหลวงปู่แหวนบอกว่า ภาคปริยัติกับภาคปฏิบัติต่างกันราวกับฟ้ากับดิน นี่เจ้าคุณอุบาลีฯ เป็นผู้พุดไว้นะ

ผู้ที่เป็นปริยัติจะเข้าใจเรื่องมาก จะแจ่มแจ้งเรื่องปริยัติได้กว้างขวางมาก แต่เวลาปฏิบัติไปแล้วมันห่างไกลราวฟ้ากับดิน สิ่งที่เป็นปริยัตินี้ห่างไกลมาก เหมือนกับน้ำกับฟ้าเลย เหมือนกับปลากับนกมีความแตกต่างกัน มันจะแตกต่างโดยสภาวะแบบนั้น ถึงเวลาน่าสลดสังเวชมาก สลดสังเวชที่ว่าในการประพฤติ ในการศึกษามาแล้ว ยึดมันถือมันนะ จะเป็นความสุขของเขาๆ กอดตำราไป แล้วก็ตายไปกับตำรา ตายไปกับตัวอวิชา อวิชาไม่ได้ถลอกปอกเปิก ไม่ได้มีการต่อสู้ ไม่ได้มีการประทัดประหารกับใจดวงนั้นเลย ใจดวงนั้นไม่ได้มีการต่อสู้กับใจของตัวเอง ไม่มีการทำลายทวารอะไร ตัวยึดมันถือมันของใจ

มันปล่อยวางจากการยึดมันถือมันจากภายนอกเข้ามา เพราะว่าตำราบอกไว้อย่างนั้นว่าสิ่งนี้เป็นอนิจจัง สรรพสิ่งเป็นอนิจจัง มันก็ปล่อยสิ่งที่เป็นอนิจจัง สิ่งที่จิตมันเกิดความรู้สึก เกิดความคิด ความคิดเป็นเรื่องหยาบๆ เป็นเรื่องของภายนอก เพราะขันธไม่ใช่จิต จิตไม่ใช่ขันธ เวลาจิตพลังงานตัวนั้นมันออกไปรับรู้ความคิด ก็ว่าปล่อยความคิดขึ้นมา ปล่อยนามรูปเข้ามา ปล่อยสิ่งต่างๆ เข้ามา ปล่อยเข้ามา แต่มันไม่ได้ทำลายตัวมันเอง มันปล่อยจากสิ่งข้างนอกเข้ามา มันถึงไม่ได้ทำลายฐานตัวนี้

ถ้าจะทำลายฐานตัวนี้จะพุดอย่างนั้นไม่ได้ จะพุดว่าสิ่งที่ผู้ประพฤติปฏิบัติโดยสายวัดป่า ครูบาอาจารย์สายพระป่านี้หลง สายวัดป่านี้ไม่มีปัญญา จะพุดอย่างนั้นไม่ได้ มันจะไม่มีปัญญา เพราะไม่มีปัญญาในเรื่องการจดจำ ในเรื่องของภาคบัญญัติ ในภาคปริยัติ แต่มันจะมีปัญญารู้ใคร่ครวญปัญญาในตัวมันเอง ปัญญารู้ใคร่ครวญในการชำระกิเลส ปัญญาในการฆ่ากิเลส ปัญญาในการทำลายทวารอะไร ทำลายภพ ทำลายฐานของใจ มันจะมีปัญญาอันลึกซึ้งที่ว่าโลกเขาไม่มี

ถ้าใครเห็นปัญญาอันนี้ อย่างน้อยต้องเป็นพระโสดาบันขึ้นไป เพราะมันเห็นจากความสามัคคีของปัญญานี้ ใคร่ครวญกิเลส ชำระกิเลสขึ้นมา ขาดออกไปจากใจ ภาวสะอันนี้ขาดออกไปจากใจ แล้วความคิดมันอยู่บนไหนล่ะ ในเมื่อมันไม่มีฐานรับความคิด ความคิดจะเกิดขึ้นได้อย่างไรล่ะ ความคิดจะเกิดไม่ได้เพราะมันไม่มีฐานตัวรองรับเลย แต่ถ้ามีฐานตัวรองรับอยู่ นั่นคือมันมี สิ่งที่มีมันมีคือต้องพยายามยามวิปัสสนาเข้าไป จนถึงที่สุดต้องทำลายฐานตัวนี้เว้งว่างไปหมด จนสุดสิ้นกระบวนการของมัน จะละเอียดเข้าไปเป็นชั้นเป็นตอนเข้าไป

แล้วมันต้องขุดคุ้ย ต้องค้นคว้า ต้องหาไป มันจะไม่มีการว่า กิเลสจะไม่มารอให้เราฆ่าหรือ กิเลสจะไม่มายืนรอหน้าให้เราเข้าไปทำลายมันหรือ มันต้องขุดคุ้ย ต้องค้นคว้าเข้าไป เป็นชั้นเป็นตอนเข้าไป มันจะละเอียดลึกลับเข้าไป ซึ่งในหัวใจมาก

อาราม สิ่งที่อาศัยของใจ ภาวสะมันเกิดเป็นกิเลส อวิชชาอยู่ในหัวใจของเรา วิชชาคืออารามของใจ ใจจะมีความสุขมาก ใจนี้เป็นธรรมจะมีความสุขมาก ความสุขมากเพราะใจดวงนี้ไม่มีสถานะที่จะไปเกิดอีกแล้ว ใจดวงนี้มีอยู่แต่ไม่เกิดอีก เป็นความสุขอย่างยิ่ง เอวัง